

CUVÂNT ÎNAINTE

LA

EDIȚIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Răsturnarea din 1989 s-a pregătit lent, timp de decenii, apoi, deodată, Europa s-a schimbat la față. Un trecut destinat în întregime să perpetueze rămânerea în urmă a țărilor din centrul și estul continentului s-a închis și a început o eră de speranță și de aspră ucenicie. Libertatea, responsabilitatea cetățenească, domnia legii și a respectului față de individ sunt valori pe care noi toți știm să le exprimăm, dar transformarea instituțiilor și comportamentelor pentru ca ele să se conformeze acestor valori necesită efort, răbdare și capacitatea de a nu te descuraja niciodată. Popoarele din Europa centrală știu că doar câteva momente sunt suficiente pentru a se instaura tirania, care se poate apoi menține timp de decenii. Experiența din ultimii 18 ani îi învață că această libertate se construiește zi de zi, cărămidă cu cărămidă.

Această carte, pe care cititorul român o ține în mână în al XVIII-lea an de libertate, are istoria sa. Imediat după schimbare, Consiliul Internațional al Arhivelor și-a impus, ca prioritate, să ajute comunitatea profesională și autoritățile din țările ieșite din sistemul Partidului-Stat să regândească, să reorganizeze și să modernizeze politica și practicile lor arhivistice. Scopul era clar: refacerea rolului clasic al Arhivelor în materie de garantare a drepturilor, de păstrare a memoriei colective și de susținere a căutării adevărului istoric într-un context metodologic și tehnologic înnoit. În 1992, Consiliul Europei a luat decizia de a se pune în fruntea mișcării pentru democratizarea și modernizarea arhivelor din lumea excomunistă și de a conduce acțiunea sa în acest domeniu în cooperare cu CIA. Opera a durat 8 ani și a dus la adoptarea *Recomandării R (2000) 13 a Comitetului de Miniștri ai Statelor membre privind politica europeană asupra accesului la arhive*.

După cum se subliniază și în preambulul Recomandării, Consiliul Europei a acționat ținând cont de interesul tuturor statelor sale membre, ale democrațiilor mai vechi sau mai noi. Textul normativ care urma să fie elaborat trebuia să prezinte principiile politicii de acces la arhive care trebuie urmate în secolul al XXI-lea, și, adăugăm noi, în orice țară din lume care ar dori să se inspire. Ar fi fost hazardat, dacă nu inutil, să se redacteze un asemenea text înainte de schimbarea din 1989, din două motive. La ce bun să redactezi un asemenea text dacă jumătate din Europa era în imposibilitatea de a-l folosi și cum să crezi un instrument pentru promovarea libertății de acces la arhive fără a cunoaște, în realitatea lor, mecanismele care trebuie demontate?

Deconstrucția sistemului restrictiv de acces la arhive a fost începută instantaneu în aproape toate țările ieșite din comunism. Chiar dacă Recomandarea Consiliului Europei nu a fost aplicată decât parțial, ici și acolo, în materie de acces la arhive, peisajul s-a modificat în noile democrații. Nu însă și în România, deși în anii 1990 personalități politice, specialiști și intelectuali au încercat în mai multe rânduri – am fost martor – să spargă regimul secretomaniei. Dar, pentru motive care rămân să fie elucidate de cercetătorii români, toate aceste tentative au eșuat. Cauza părea definitiv îngropată odată cu incredibilul *Regulament de acces al cercetătorilor la Arhivele Naționale ale României*, din martie 2003. Fiecare din articolele acestui text, adoptat într-un stat membru al Consiliului Europei, este diametral opus principiilor expuse în Recomandarea R(2000)13. În sfârșit, suntem în 2007, iar Arhivele din România tocmai au făcut pasul decisiv. Regimul secretomaniei și-a trăit vremea.

Opera care începe să se construiască va cere multă energie, expertiză și perseverență. Numeroase dificultăți previzibile și imprevizibile vor trebui depășite până la punerea în aplicare a unui regim de acces inspirat din Recomandare. Deși e inutil a face presupuneri asupra obstacolelor neprevăzute, este de-ajuns să te pregătești pentru a le face cu ajutorul unor proceduri adecvate, politice sau juridice, de mediere sau de arbitraj. În schimb, în lumina experienței altor țări din regiune, trebuie să se presupună existența unor obstacole previzibile, de patru tipuri.

De obstacolele financiare este vorba mai întâi. Serviciile de Arhive au nevoie de spații echipate corespunzător pentru a prelua cantitățile de documente care nu au putut fi preluate în ultimele decenii. Dacă

investițiile nu vor exista, accesul va fi imposibil, indiferent de reglementările în vigoare.

Urmează apoi obstacolele administrative. Conform unei culturi administrative destul de răspândite în Europa, ministerele și instituțiile de stat, în general, presupun că sunt obligate și îndreptățite să păstreze pe durată nelimitată, sub controlul lor, documentele pe care le-au creat. Noțiunea de memorie națională eliberată de tutela anumitor domenii nu se impune prin lege. Ea nu este acceptată de administrație decât dacă Arhivele de stat au statutul de autoritate însărcinată cu păstrarea acestei memorii, și au mijloace juridice, financiare și umane care să le permită exercitarea misiunii lor.

Trebuie să ne așteptăm, de asemenea, la obstacole psihologice și mediatic. Dorința de adevăr a populației din țările foste comuniste, traumatizată de zeci de ani de dictatură și obsedată de secretomania care a înconjurat puterea, se concentrează pe arhivele partidului comunist și ale poliției politice, și mai precis, pe dosarele care documentează represiunea. Această așteptare, legitimă în sine, odată dezvăluită către presă, riscă să oculte adevărata dimensiune a problemei: deschiderea spre cercetare a ansamblului fondurilor păstrate în Arhivele de stat, după modalitățile specificate în Recomandare. Nu trebuie să se piardă din vedere că politica restrictivă se aplica asupra izvoarelor de arhivă referitoare la toate epocile și că cercetarea adevărului istoric nu trebuie să se limiteze la a doua jumătate a secolului al XX-lea.

În fine, noua politică de acces nu ar putea fi aplicată, nici măcar elaborată, fără restructurarea culturii profesionale a arhiviștilor. În această nouă cultură, combinând realizările clasice ale arhivisticii erudite cu aporturile fabuloase ale revoluției informatice, arhivistul nu se va mai putea mulțumi cu rolul pe care i l-a rezervat statul totalitar. Nu se va mai putea considera un gardian al secretelor care nu mai sunt secrete și un supraveghetor auxiliar al ortodoxiei ideologice a cercetătorilor din sala de lectură. Filozofia culturii profesionale reînnoite, ca și etica profesională a timpurilor noastre atribuie, dimpotrivă, arhivistului misiunea de a facilita progresul cercetării și accesul cetățenilor la cunoașterea trecutului, mai apropiat sau mai îndepărtat.

În manualul pe care, împreună cu prietenul meu Ivan Székely, am avut bucuria de a-l pregăti pentru Consiliul Europei, ne-am propus să expunem direcțiile acestei misiuni, regulile libertății și limitele de

respectat ale libertății de acces. Sperăm că manualul va servi nu doar arhiviștilor din România, ci, de asemenea, legiuitorilor și altor decidenți politici, de care depinde locul pe care îl vor ocupa Arhivele în democrația românească.

Aceste câteva cuvinte nu angajează decât pe autorul lor, care păstrează în memorie clipele emoționante petrecute în România pentru a susține eforturile colegilor săi, de a dărâma jugul secretomaniei care înconjură arhivele.

Charles Kecskeméti